

Oliva kertje

Hvar szigetén

Ott álltam a napon és a szélben, a széles, lassú komp korlátjának dőlve, amely rövid időre kipufogógáz felhőbe, friss fehérkenyér illatába – mert az egyik teherautó azzal volt megrakva –, só és kifutott gépolaj szagába burkolózott, aztán kezdett ebből kibontakozni és egyre jobban eltávolodott a kikötőtől. Egy utolsó üdvözlés a világítótoronynak a móló végén, és már kint is voltunk Brač öblében. A hónom alatt ott volt a „Slobodna Dalmacija”, „Szabad Dalmácia”, című újság, a neve még a partizán felszabadítóháború idejéből való, de túlélte az újabb kori privatizálást – és tele voltam örömteli várakozással.

Sokféle helyzetben tudom magam boldognak érezni, de csak egy sugallja nekem az abszolútum létezésének bizonyosságát: az a pillanat, amikor egy komp elhagyja Split kikötőjét Brač szigetének irányában, közben hallok a matrózok és az utasok hangját, és tudom, hogy a „Slobodna Dalmacija” c. lappal és egy csésze kávéval foglalkozok mindjárt helyet a szalonban. Kihallgatom az szigetlakók beszélgetéseit, akik hajnalok hajnalán kelve elintézték városi ügyeiket (orvosi, banki, hatósági ügyintézés), és most már a visszautat kezdik meg, elolvasom a helyi beszámolókat és a halálhíreket, és rendelék még egy csésze kávé a pultnál, a hajómotor tompán rezegtetni a padlózatot a talpam alatt: *A boldogság sejtelme elragad, s már üdvözít a legszebb pillanat.* [Kálnoky László ford.]

Tudatosan halogattam a gyönyör pillanatát és álltam a fehérre festett korlátnak dőlve, alattam a hajó sodra. A fehér habvirágokkal díszített sötétkék tömeg, a széles nyom, ami a forráshoz hívogat. Ha meghalok, szórjátok a hamvaitam az Adrián egy komphajó sodrába, és aztán fáradjatok át a hajószalonba! Nem voltam benne biztos, hogy a hamvak szétszórása megfelel-e az EU-előírásoknak, de ezen most éppen nem akartam spekulálni.

Split távolodott: a nap fényében a katedrális tornya az éget szurkálta. Biztos, hogy ezt sokkal gyakrabban is átélhettem volna, ha úgy határozok, hogy a szigetek egyikén akarok lakni, vagy legalább is megmaradok a szülővárosomban, és rendszeresen ellátogatok az egyik szigetre.

Belebámultam a fehér habokba, és nem akartam utánagondolni a kérdésnek, hogy miért választottam éppen ezt az életutat és nem egy másikat. Bele is ugorhattam volna a habokba és átváltozhattam volna tengeri szirénné, de ezt a lehetőséget még a későbbiekre, a jövőre tartogattam. A hajómotorok akkor a leghangosabbak, amikor a hajó lassacskán közeledik a célkikötőhöz, és az utasok (mert ezeket az utakat csak turistamentes hónapokban szabad megköcsöztetni) a lépcsőnél állnak, amelyik lefelé visz, ahol az autók már benn ülnek a járgányaikban. Nézem, ahogy a vastag kötelet a bak köré tekerik, és akkor én is kiszálltam az ingatag fahídon keresztül. Nem kellett sietnem, csatangoltam a kikötőben, és elhatároztam, hogy csak a következő buszra szállok fel, amelyik Mirta néném falujába visz. Addig még volt két órám, és én minden érzékemmel erre az Isten által olyan nagylelkűen osztogatott gyönyörűségre összpontosítottam, ami Hvar szigetét alkotja. Talán be kellene ugranom a vízbe, bár nincs fürdőidőszak, és a helybeliek valami örült norvég vagy német nőnek néznének (noha még meleg volt, de itt még tudták, hogy melyik hónapban mit kell csinálni), a lila levendulamezők közelébe sietni, és ott körüliduruzsoltatni magamat a méhekkal, vagy beülni egy kávézóba és a közelgő szezonról érdeklődni, ez olyan téma, amiről mindenki szívesen beszélget, az utcákon sétálgatni és a telefonnal a lépcsőkön álló virágserepeket fényképezni, sikogatni örömmel vagy egyszerűen ott maradni üldögelni a kikötőben és a lábamat lóbálni?

A néném háza a hegyen van a tengerpart fölött, egy félórányi távolságra, és miután céltalanul bolyongtam édes fájdalomtól és diffúz vágyaktól hajtva, egyetlen utasként ültem a kis buszban és hallgattam a halk zenét a rádióból, amit a buszvezető kettőnknek választott.

„Látod”, ezzel fogadott Mirta néném a kőlépcsőn, amely házában első emeletéhez vezetett, „az én szigetem majdnem olyan messzire van, mint a te Münstered. És én majdnem annyira idegenben vagyok itt, mint te ott.”

„Majdnem”, feleltem, és minden további megjegyzést megtartottam magamnak. Anyám családjában Mirta volt az, aki mindig úgy érezte, hogy neki a legrosszabb. „Meg se próbáld ezt elvitatni tőle!” szokta mondogatni anyám mindenkinek, aki útnak indult, hogy meglátogassa Mirtát a szigeten. „Nagyvonalú, szorgalmas, hűséges, a legjobb testvér a világon, de csak ha ráhagyjuk, hogy mi mind mennyire elhanyagoljuk őt.”

Mint minden családi igazság, ez is rendíthetetlen volt. A családtagok más emberekkel különbözőképpen viselkedtek, de a családon belül a gyerekkorukban rájuk osztott szerepekbe bújtak. És hogy milyenek voltak egyébként, azt a családon belül sosem mutatták meg.

Itt állt ő, amilyenek emlékeztem rá, szép volt, mint egy olasz filmsztár az ötvenes évekből, de idősebb lett, egy térdig érő sötétvörös ingruhában, ami előnyösen láttatta sima lábszárát, erős felsőkarját és még mindig figyelemre méltó dekoltázsát. Tökéletes formájú csupasz lábai fehér bőrszijas egyszerű fapapucsba bújtatva. Szurokfekete hajában, amely rövid fürtökben övezte az arcát, fehér szálak csillogtak, mint valamikor a mamájának. Egy méter nyolcvan centijével Mirta szép szál nő volt, még mindig olyan fenségesnek láttam, mint azelőtt, de jobban szemügyre véve úgy tűnt, mintha kissé összemert és meghajlott volna.

A szeme mandulavágású súlyos fekete szempillákkal, a szemöldöke telt és ívelt, mintha megrajzolták volna, de soha életében nem festette magát. Ahogy közelebb mentem, észrevettem, hogy a bőrén mindenütt erecskék, foltok és finom ráncok keletkeztek, de ez csak még varázslatosabbá tette a szememben.

Flora sokáig szenvedett a nővérei szépségétől, bár mindenki igyekezett megnyugtanni – persze csak Mirta távollétében –, hogy ő, Flora, karcsúbb, törekenyebb, és ettől előkelőbb és vonzóbb is. De ez nem segített semmit: a fekete szemek, fehér fogak és telt ajkak, a gömbölyűségek, és Mirta kiemelkedően magas termete utolérhetetlen volt, úgy nézett ki, mint a két lábon járó gyönyörűség, minden férfiak álma, amely napjaink sovány fotómodelljei és lesóványodott színésznői előtt mindenütt hódított, és napjaink emancipált korában itt-ott még mindig felbukkanhat egyes férfiak éjszakai fantáziáiban.

BREMER, Alida
„Mit nekünk
Európa?”
Magyar Lettre
Internationale, 89

Mirtában egy életen át csak a hites ura, az a dolgos és jámbor kőműves gyönyörködhetett, aki csak keveset volt otthon, mivel megbízásokat vállalt az egész szigeten és mindenütt Dalmáciában, miközben a szülőfalujában alig épült valami, valamint néhány idősebb hím- és nőnemű személy, akik még ott éltek a faluban, egy szegény pap, akit mindig kivert a veríték, valahányszor az elbűvölő Mirta belépett a kicsi falusi templomba, valamint a néhány turista, akik nem lent a tengerparton, hanem itt fent a hegyen foglaltak maguknak szállást.

Télen ebben a faluban csak néhány öreg ember élt, akik minden tekintetben Mirtára hagyatkoztak – mindig azt mondták, hogy ő a legfiatalabb. Mindig az volt a benyomásom, hogy itt egy idős lakos helyére mindig egy másik idős lakos jött, míg a fiatalok csak időnként a szünidőben bukkantak fel. A fiatalok ezeknek az öregeknek voltak a gyerekei vagy az unokái, vagy éppen séggel az unokahúgai, mint én, akik a lelkük mélyén tudták, hogy ebben a szigeten minden megvan, hogy földi paradicsomnak lehessen tartani, mégis ezer okuk volt rá – mint nekem is –, hogy másutt éljenek.

Mirta annak idején másképp döntött. Állítólag ő volt évszázadok óta az egyetlen fiatal teremtés, aki máshonnan jött ide, hogy itt maradjon. A férjét választotta és vele ezt a helyet, ahol a férj az idős szüleitől akart gondoskodni, és szilárdan eltökélte, hogy itt marad az ő haláluk után is. Mirta apósa és anyósa most a ciprusok alatt nyugodott a hegyfokon kilátással az Adria csillagó kékjére, és miközben a kisbusz elhaladt arrafelé a sírokat fedő fehér kőlapok mellett, felöltött bennem, hogy ez a temető komoly versenytársa lehet a komphajó vízsodraba szórandó hamvaknak.

Mit keresünk messze a nagyvilágban, nincs meg itt minden? Vajon ez a földöntúli csend, ahol minden tücsök és minden madár teljes figyelmet követel, ez a levendula és gyanta illatú levegő, ez az éjjeli csillagokkal tele ég, mintha egy képekönvből lenne kivágva, lehet, hogy ez túl sok a jóból?

Vajon ez a táj valami fogadalmat vár el attól, aki ezt választja, mintha egy kolostorba lépne be? Még ha Mirta esetében szigorú értelemben vett erényeségről aligha lehet beszélni, mert a férjéhez láthatólag valódi szenvedély fűzte.

Elfordulni a világtól, hogy magányos életet éljen a Földközi tenger szívében, milliók vágyainak helyszínén – vajon menekülés volt-e ez vagy kihívás?

Az ebéd- és vacsoraidő közötti napszakban („Nahát, milyen későn jöttél! Mit csináltál ott lenn a kikötőben?” – kérdezte szemrehányóan) articsókát készített nekünk friss zöldborsóval és nagy szemű babbal a sziget egy ősi receptje szerint. Az ilyesfajta receptekhez minden hozzávalónak elérhető közelségben kell lennie, mert egy sziget bármikor el lehet vágva a szárazföldtől,

elég egy valamivel erősebb bora szél, hogy a hajók és kompok máris ne járassanak. Így hát a fokhagyma, petrezselyem és olívaolaj, a bor és a citrom mind saját természetű, még a zsemlemorzsa is, amivel minden mediterrán mártást sűríteni szoktak, házilag készült kétszersültből darálta. Mirta és a férje megmutatták nekem, hogyan kell az articsókát rendesen enni. A házuk mögötti szőlőlugas árnyékában ültek a hosszú asztalnál egymással szemben, erős, napcserzett ujjakkal óvatosan szedték le az óriási zöld rügy egyes leveleit, leválasztották a torzsáról, és addig szívták belőle a nedűt, amíg a gyümölcs puha húsa teljesen le nem vált a levél közepén lévő kemény rostokról. A torzsát, tulajdonképpen az articsóka szívét, a végére kell hagyni, és a dús leveleknek ez az egész óvatos szippantgatása és szopogatása az előjáték öröme, ami a gyönyör csúcspontjához vezet. Úgy éreztem magam, mintha egy filmben vagy egy tévéreklámban volnék, ahol a mediterrán díszlet egy meghatározott termék iránti vágy felkeltését szolgálja.

Ott ült a nagynéném meg a férje, két korosodó szerető, egyikük sem felelt meg egy cseppet sem dédanyám művelődésművelődésének és politikai aktivizmusának – a néném a háború alatt az afrikai menekülttáborban tanult meg írni és olvasni, a bácsikám a falusi paptól szerezte be ezeket a készségeket, ez volt minden, amit a művelődés terén fel tudtak mutatni –, alig jártak valaha máshol, a saját lenyűgözően szép teraszukon kívül, és közben nem annyira úgy néztek ki, mint két idős ember a horvát otthonában, sokkal inkább, mint Gina Lollobrigida és egy hollywoodi szeretője valahol a Côte d'Azur-on egy titkos szerelmi fészekben. Áhítatos csendben fogyasztották az ételüket, időnként mélyen egymás szemébe néztek, valahányszor – miután az ujjukat a kis porcelánedényben lemosták citromos vízben és megtörölték a fehér, vassalt és keményített vászonszalvétában – megemelték borospoharaikat, hogy igitassanak egymás boldogságára.

Néha eszükbe jutott, hogy én is ott vagyok, ilyenkor velem is koccintottak. A beszélgetés a receptről folyt, a hozzávalókról, a borról és csak a legvégén – már túl voltunk az articsóka szívének sokáig kitarított élvezetén, és már a fehér kenyeret mártogattuk a szószba a tányérunkon – hoztam szóba a jövetelem voltaképpen tárgyát, az Oliva nagynéném által váratlanul rámhagyott vodicei házat.

„Tudod jól”, mondta Mirta néném, és szénfekete szemével a korai alkonyatban szúrósan az enyémbe mélyedt, „hogy ellenzem a szülei házának eladását, kényszer-elidegenítését és megosztását. Meg akarom őrizni az otthonomat.”

Ez elég abszurdan hangzott. Senki nem lehetett annál jobban otthon, mint ahogy Mirta volt itt, a szigeten, ebben a fehér kövekből egyszerűen és nagyvonalúan megépített kétemeletes házban a zöld zsalugáterekkel és ezzel a terasszal, ahonnan a látóhatár széléig csaponghatott a pillantás a tengerre.

„Ezt neked kéne a legjobban megértened”, folytatta. „Te is a szerelem miatt élsz az otthonodtól olyan távol. Tudom, tudom, először tanulni mentél el, de ha nem mentél volna férjhez egy idegenhez, visszajöttél volna, nem?”

„Hát ez nem olyan egyszerű”, próbáltam neki válaszolni, de nem figyelt rám. Egy csapásra megint az a kislány lett, akit állandóan elszakítottak az anyjától, akitől a lánytestvérei elvették az aszalt füget, mert azok ketten mindig rögtön megették a saját részüket, ő pedig őrizgette a sajátját, és aki egy szenvedélyes pillanatban egy erős, hallgatag férfit választott, és aztán egész életében hiányzott neki a régi családja.

Felállt, és hozott nekünk kettőnknek két fekete gyapjúból horgolt kendőt, mert közben hűvösebb lett. Ebben is az anyjához hasonlít, gondoltam magamban, miközben beburkolóztam a kendőbe. Valószínűleg ő az utolsó nő az Adria mellett, aki még tud horgolni. A végén már senki nem tud majd kézzel tintahalat fogni, vadon termő fűszernövényeket szedni, olívbogyót sajtolni és aszalterítőt horgolni, bár ez volna még a legkisebb baj. De egy ilyen kendő mégiscsak nagyon szép.

„Ebből áll az egész életünk, elválni és elmenni”, mondta, és ivott még egy korty bort. „De én ezt csak akkor tudom elviselni, ha tudom, hogy van egy biztos pont, amire hagyatkozhatok. Ötven évig én voltam az új asszony az idegen házban, akinek folyton bizonyítania kellett”, megrázta a fürtjeit, és leintette a férjét, aki mondani akart valamit, nyilván valami kedveset. „És amikor rosszul voltam, amikor majdnem belepusztultam az egyedüllétbe, amikor teljesen egyformán és végtelen egyhangúságban teltek a napjaim a szigeten, és úgy éreztem magam, mint akit elevenen eltemettek, csak az a gondolat vigasztalt, hogy valahol a szárazföldön”, és kinyújtotta formás karját, „ott van az én igazi otthonom. De aztán meghaltak, egyik a másik után, Paulina, Šimun, Oliva, és most Viola az anyád segítségével szállodát akar csinálni a házból, és engem teljesen megfosztának a gyökereimtől.” Az utolsó szavakat már csak sóhajtottam.

„Ha a házat nem renoválják sürgősen, összedől”, mondtam óvatosan. „Most jártam ott. Már csak az emlékek tartják össze. A fapadló korhadt, a csövek törtek, pereg a vakolat, a tetőcserepek meglazultak, az ablaktáblák minden nagyobb szellőzésre kieshetnek az utcára. Bátyám, te kőműves voltál, mit mondasz erre?”

„Egy régóta nem renovált és régóta nem lakott ház tönkremegy, ez kétségtelen”, mondta Mirta férje határozott hangon.

„Viola pénzt fektetne bele, hogy megmentsse a házat”, folytattam merészen, anélkül hogy Mira pillantását kerestem volna a sötétben. „Mielőtt elmentem volna Vodicebe, én is rémesnek találtam a szálloda ötletét. Lärmázó olaszok és németek, akik a csöpögő csapokról vagy a nem rendesen felrakott tükkörről vagy a recsegő padlódeszkákról panaszkodnak, váltogatnák egymást Oliva díványán – így képzeltem, és tényleg borzalmasnak találtam a gondolatot. De miután beszélgettem Violával, megváltozott a véleményem. Ő ugyanolyan előrelátó, mint anyám. És felajánlotta nektek, hogy a téli hónapokban jöhettek a szállodába, ameddig csak akartok. De a nyári hónapokban persze pénzt kell vele keresnie, akkor nem megy.”

Mirta hallgatott. Megszóltak a kabócák, és csak ekkor éreztem igazán a csendet, ami úgy hangzott, mint a legszebb muzsika. Tudjuk-e voltaképpen hallani a csendet? Nem, most nem akartam elveszni a saját gondolataimban, mert az volt az érzésem, hogy most valami fontos dolgot kell elrendeznem, valami igazságtalanság ellen fellépnem, valami szerencsétlenséget elhárítanom, csak azt nem tudtam, hogyan. Elég lett volna egy pillantás a messzeségbe, és teljesen használhatatlanná válok: innenől egészen a tengerig ívelt az ég teli aranyló csillagokkal, amelyek mintha nem is valódiak lettek volna, annyira csillogtak és ragyogtak. De a beszélgetésre kellett koncentrálnom, és ezért csak a bácsikámat figyeltem, akinek fehér inge ezüstösen csillogott a sötétben. Tudtam, hogy Mirta minden nap egy vasalt és keményített fehér inget készített ki neki, amikor munka után esténként lezuhanyozott, és ő óvatosan öltötte magára, mintha az operába készülne, nem is az estebédhez a teraszon. Ez a szokás láthatólag a nyugdíjba vonulás után is megmaradt.

„Vendég legyek a saját szülőházamban? Szállóvendég? Jelentkezzem be a recepcióra? Egy olyan ágyba fekédek, amelyikben enélőtem egy ostoba turista feküdt, aki semmit sem ért a mi történetünkből? Talán éppen egy amerikai,

aki azt se tudja, hogy Görögországban, Olaszországban vagy Spanyolországban van-e? Az ilyen talán még azt se tudja, hogy mi fán terem Horvátország! Meg ez a sok osztrák, aki még húsz év múltán is azt mondja, hogy Jugoszláviába megy, ami olyan, mintha a magunkfajta azt mondaná, hogy az Osztrák-Magyar Monarchiába utazik, amikor Bécsbe megy. Ott fekédek a férjemmel, ahol előtünk esetleg egy olasz párocska heverészett, akiknek a nagypapái itt masíroztak a part mentén a fekete egyenruháikban?”

Hálásan konstatáltam, hogy a németeket kihagyta a felsorolásából, Mira tekintettel volt rám. Feltűnt, hogy a nénikém, aki egész életében csak a „Slobodna Dalmacija”-t olvasta és a Radio Splitet hallgatta, műveltebb volt, mint gondoltam, választékosan beszélt, kerülte mindkét tájszólást, a vodi-ceit és a még sokkal komplikáltabb Hvar szigetét is. Tévénem volt ebben az idillben, és hirtelen be is láttam, hogy egy ilyen készülék itt közönségesen hatna, nem illene ide. Azt hiszem, hogy itt fent ezen a kis hegyi településen a többi idős embernek sincs televíziója, különben kiszűrődne valami fény és hang az éjszaka csendjébe, csak lent a tengernél, a turisták számára fenn-tartott apartmanokban, ott van biztosan minden tele lapos képernyővel és parabolaantennákkal.

„Mi ketten elalszunk mindenütt, Mirta”, hallottam a nagybátyám lassan beszélő, mély hangját a sötétben. „De nem erről van szó. Arról van szó, hogy valami megváltozna az életedben, kedvesem. Valamit el kell engedned, igaza van a nővéreidnek és az unokahúgodnak. Végre végérvényesen egészen engem és a szigetetemet kellene választanod.”

„Nekem kellene téged és a szigetedet választanom? Nekem?”, remegett Mirta drámaian felemelt hangja a sírógörccs határán, ami, éreztem, nem sokat várat magára. „Nem raktam az egész életemet a lábatok elé? Nem szakadtam el a kedvedért az egész családomtól, nem maradtam itt egyedül, mindenkitől elfelejtve?” Felállt, a kezébe rejtette szép arcát, amit alig lehetett látni a sötétben, és zokogva futott vissza a házba.

Kellemetlenül éreztem magam ebben a helyzetben. A csönd hangja fel-erősödött, a tücsköké is, a házból nem hallatszott semmi. Mivel a bácsi nem mozdult, ülve maradtam én is. Sose hittem volna, hogy egy idős nő viselkedése ilyen gyerekes tudjon maradni. Lehet, hogy ez a sziget minden tekintetben konzerválja az embert – lelkiileg és testileg egyaránt –, aminek megvan-nak az előnyei és a hátrányai? A nénikém teátrális elvonulása végül is irreális volt – hiszen egy hajóval bármikor átmehetett a szárazföldre, amikor csak akart, de szándékosan nem jelentkezett hónapokig, hogy aztán felpanaszol-hassa, hogy mindenki elfeledkezett róla. Valahogy mégiscsak boldogtalan volt ennek az elvárásolt világnak a közepén ennek a nyugodt embernek a szerelme ellenére is.

Gondolatok cikáztak a fejemben arról a régi balkáni szokásról, hogy a menyasszonyt egész testét beburkoló vörös lepelben egy lovon vezetik he-gyeken és völgyeken át az új családjához, minél távolabbra, annál jobb, talán, hogy a menyasszony meg ne tudjon szökni. Nem a menyasszonyok ilyen örök vándorlásával jött-e létre az egész emberiség? Nem ért-e az emberiség most a lehetőségei végére, hogy mindenki elmozdult a helyéről, férfiak és nők egyaránt? Mirta néném önként követte a férjét, de mit ér a szabad akarat, ha a sze-relem köti gúzsba az embert?

„Arra gondolt, hogy egy csodálatos megoldással lep majd meg mindenkit”, szólalt meg a nagybátyám hirtelen. „Azt hitte, hogyha sikerül kiharcol-nia, hogy kifizessék annak a teleknek az árát, amin a Hotel International áll (amiről a nagypapa annak idején önként lemondott az állam javára), akkor a saját örökrészéből helyrehozhatná a házat olyannak, amilyen akkor volt, amikor még élt mindenki, és akkor a ház megmaradhatna afféle családi múze-umnak. Még Tito marsall képét is fent hagyná a falon, bár talán ő az egyetlen a családban, akit soha nem érintett ez a jugó-ideológia. És ha Flora és Viola valamiféle szállodát akarna működtetni, építsenek egy kis szállodát a telekért járó örökrészükből, de ne oda, ahol a régi ház áll, oda ne. Ezért fogadott egy ügyvédet, de az az egész örökösödési ügyben csak a saját hasznát nézi, míg az állam és a Hotel International tulajdonosai elleni per kilátásai nagyon rossz-szak, legalábbis szerinte. Az a benyomásom, hogy ezt kezdettől fogva tudta, mert ismeri ezeket az új tulajdonosokat, olyan emberek ezek, akikkel jobb nem kezdeni. Ezek az új kikezdetlenek.” És ezzel elhallgatott.

(regényrészlet)

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA